

Grigorija Lemperta 1946. gadā aizstāvētā un 1948. gadā noraidītā disertācija “Vācu okupācijas demogrāfisko seku analīze Latvijas PSR 1941.–1945. g.”

Dissertation Defended by Grigorijs Lemperts in 1946 and Rejected in 1948 “Analysis of Demographic Consequences of German Occupation in Latvian USSR in 1941–1945”

Arnis Viksna

Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte
Raiņa bulv. 19, Rīga, LV-1586
E-pasts: arnis.viksna@lu.lv

Rakstā apkopoti dati par G. Lemperta disertācijas aizstāvēšanu un noraidīšanu, kā arī par tās teksta ilgiem meklējumiem, līdz tagad tā atrasta, nodota mūsdienīgam vērtējumam un turpmākiem salīdzinošiem pētījumiem.

Atslēgvārdi: Grigorijs Lemperts, PSRS un Vācijas karš, demogrāfiskās sekas Latvijā.

Pēc Otrā pasaules kara ar lielām grūtībām atjaunotajā LVU Medicīnas fakultātē disertāciju aizstāvēšana norisa ar dažādiem sarežģījumiem. Neierastas un neskaidras bija prasības, bet pati procedūras gaita – grūti prognozējama. Nepietika ar disertācijas aizstāvēšanu vietējā augstskolā, jo pavisam negaidīti šķēršļi, pie tam ne tikai zinātniski, bet arī politiski vai ideoloģiski, varēja rasties Augstākā atestācijas komitejā Maskavā, kurp disertācijas tika sūtītas apstiprināšanai, jo tikai pēc tam oficiāli varēja sākt lietot zinātnisko grādu un saņemt noteikta apjoma piemaksu pie amatalgas.

Visai neparasts bija LVU Medicīnas fakultātes lektora un docenta v. i., Veselības aizsardzības organizācijas katedras pirmā vadītāja Grigorija Lemperta medicīnas zinātņu kandidāta disertācijas “Демографический анализ последствий немецкой оккупации 1941–1945 гг. по Латвийской ССР” liktenis. Tā kā Rīgā vēl attiecīga zinātniskā padome nebija izveidota, G. Lemperts savu disertāciju aizstāvēja Maskavas 1. Medicīnas institūtā 1946. gada 30. decembrī. Notikuma aculiecinieks vai vismaz labs zinātnis Fjodors Grigorašs (1906–1984), kas tolaik bija LPSR veselības aizsardzības ministra vietnieks un vēlāk RMI profesors, šo rindu autoram kā savam audzēknim vairākkārt tika stāstījis, ka G. Lemperts disertāciju bija pavairojis tipogrāfiski vairākos desmitos eksemplāros pēc pirmskara LU Medicīnas fakultātes noteikumiem un pasniedzis to padomes locekļiem. Tas izraisījis apbrīnu, jo vēl daudzus gadu desmitus pēc tam PSRS disertācijas tika drukātas ar rakstammašīnu un pavairotas ar koppelīru dažos eksemplāros. Arī disertanta uzstāšanās bijusi ļoti efektīva un izraisījusi daudzu padomes locekļu sajūsmu, visvairāk jau bijušajam pirmajam KFPSR veselības aizsardzības tautas komisāram, kvēlajam Ļeņina

līdzgaitniekam, profesoram un akadēmiķim Nikolajam Semaško (1874–1949). Taču spoži norisošo procedūru pārtraucis kāds padomes loceklis un sēde pārtraukta, lai sasauktu padomes locekļu – VK(b)P biedru – ārkārtas slēgtu sapulci. Kas tur noticis, F. Grigorašs nezināja, taču atpakaļ padomes sēdē N. Semaško atgriezies stipri remdenāks, laikam citu pāraudzināts. Disertācija tomēr guvusi padomes atbalstu, G. Lempertam piešķirts medicīnas zinātņu kandidāta grāds, taču vairāk nekā pēc gada, 1948. gada 21. februārī, PSRS Augstākā atestācijas komiteja padomes lēmumu atcēla, atzīstot disertāciju par politiski kaitīgu, kā arī lūdzot PSRS augstākās izglītības ministru Sergeju Kaftanovu (1905–1978) nodot G. Lempertu goda tiesai, tāpat izskatīt jautājumu par oficiālo oponentu profesoru Arkadiju Merkova (1899–1971) un Arona Bojarska (1906–1985), kas bija ievērojami padomju medicīnas statistikas speciālisti, nodošanu goda tiesai par politisku tuvredzību (labi, ka tā!). Šis lēmums arī apspriežams un novērtējams PSRS medicīnas augstskolās [1].

Bet noticis bija, lūk, kas. Vispirms nelabvēlīga atsauksme par G. Lemperta darbu bija parādījusies vissavienības presē [2], bet pēc tam Latvijas krievu avīzē [3]. Maskavā kritikas autors bija Nikolajs Turanovs (1905–1983), vēlāk profesors dermatovenerologs, Rīgā – kāds Kacs, varbūt tas ir kritiķa pseidonīms. G. Lempertam tika pārņemta vēsturisko faktu kropļošana, nezinātniska koncepcija – bioloģiskie faktori prevalējot pār sociāliem; fašistiskās statistikas datu reklamēšana, zemisku pretpadomju ideju paušana, nepareizu datu apkopošana un tendencioza skaidrošana, līdzjūtība 1939. gadā aizbraukušajiem vācbaltiešiem, fašistu literatūras citēšana, padomju dzīves īstenības apmelošana. Visu šo iemeslu dēļ monogrāfiju ar disertācijas tekstu un profesora A. Bojarska priekšvārdu pārtraukuši salikt.

Savukārt LPSR Veselības aizsardzības ministrijas 1948. gada kadru atskaitē, ko parakstījis jau minētais F. Grigorašs, norādīts uz idejiski politiskās audzināšanas nepietiekamību, jo tapusi G. Lemperta disertācija, kas ir faktus izkropļojošs, anti-marksisistisks un antiļeņinisks darbs, kuru nosodījusi ministrijas kolēģija, bet LVU iepriekš nav nopietni recenzējusi [4].

Vēl bargāka pirms tam bijusi Latvijas PSR Galvenā literatūras pārvalde (proti, cenzūra), kuras priekšnieks Valentīns Jaunzems 1947. gada pārskatā minējis, ka aizliedzis G. Lemperta (norādīta izkropļota uzvārda forma – G. Lamberts) grāmatu “Demogrāfiskā vācu okupācijas seku analīze 1941.–1945. gadā Latvijas PSR”. Cenzora atsauksme nosūtīta LK(b)P CK un LPSR Veselības aizsardzības ministrijai [5]. “Tā rezultātā Lamberts,” rakstīja V. Jaunzems, “tika atbrīvots no vadoša darba Veselības aizsardzības ministrijā, bet LK(b)P CK pieņēma lēmumu vērsties pie PSRS Augstākās izglītības ministrijas izskatīt jautājumu par medicīnas zinātņu kandidāta grāda piešķiršanu par šo darbu.” [6] Lūk, no kuras puses pūta vējš!

Taisni jābrīnās, ka pēc tik asa uzbrukuma G. Lemperts palika relatīvi neskarts, jo, tiesa gan, atstājis darbu ministrijā un augstskolā, turpināja to Rīgas pilsētas 1. slimnīcā. Vēl jau arī ebreju vajāšana Staļina pirmsnāves gaisotnē nebija sākusies.

Biogrāfiskie dati liecina, ka Grigorijš Lemperts dzimis 1906. gada 16. augustā Rīgā ārsta un mūzikas skolotājas ģimenē. Vidējo izglītību guvis Rīgā un no 1924. līdz 1930. gadam studējis Vīnes Universitātes Medicīnas fakultātē, ko beidzis, kā tas Austrijā bija pieņemts, ar *Dr. med.* grādu. Zināšanas 1930. un 1931. gadā pilnīgojis Hamburgā. Atgriezies Rīgā, vienu gadu studējis LU Medicīnas fakultātē, jo ārzemēs

iegūtu grādu tolaik Latvijā neatzina, nolīcis gala eksāmenus un 1932. gadā saņēmis LU ārsta diplomu. Gadu obligātā dienestā Latvijas armijā kā ārsts leitnants. No 1933. līdz 1934. gadam lauku ārsts Naukšēnos, pēc tam līdz 1937. gadam brīvi praktizējošs ārsts Aizputē un līdz 1940. gadam rajona un pilsētas ārsts Piltenē, 1940. gadā arī dažus mēnešus rajona ārsts Vidrižos. Nodibinoties padomju varai Latvijā, no 1940. līdz 1941. un no 1944. līdz 1945. gadam LPSR galvenā sanitārā inspektora vietnieks, bet pa vidu ārsts Derbentā, Dagestānā.

No 1944. gada G. Lemperts tika iesaistīts LVU darbā kā lektors un 1947. gadā ievēlēts par docenta v. i. 1945. gadā viņš izveidoja Veselības aizsardzības organizācijas katedru un bija tās pirmais vadītājs līdz 1947. gadam, kad tika atlaists [7], bet katedra uz laiku likvidēta un līdz 1951. gadam pievienota Higiēnas katedrai. Katedra atradās namā Stabu ielā 18, to iekārtojot, G. Lemperts saveda pats savas mēbeles no dzīvokļa, ko vēlāk prasīja atpakaļ [8], bet nesaņēma.

Pēc tik smaga trieciena G. Lemperts nesalūza un no 1948. līdz 1963. gadam bija Rīgas pilsētas 1. slimnīcas ārsts, nodaļas un kabineta vadītājs, 1952. un 1953. gadā arī RMI asistents [9]. Viņš pievērsās tolaik jaunai medicīnas nozarei elektrokardiogrāfijai, kurai veltītu savu otro medicīnas zinātņu kandidāta disertāciju aizstāvēja 1955. gadā Ļeņingradā [10], publicēja divas grāmatas latviešu valodā Rīgā [11] un vienu kā vissavienības izdevumu krievu valodā Maskavā [12].

G. Lemperta zinātniskais mantojums tātad aptver elektrokardiogrāfiju, sanitāro statistiku un demogrāfiju. Apbalvots ar vienu PSRS medaļu 1946. gadā. Precējies ar medicīnas māsu Elzu Glāzeri (1906–?) 1934. gadā, dēls Juris.

Balstoties uz radniecību, 1963. gadā G. Lemperts emigrēja uz Austriju, kur miris 1980. gada 2. novembrī Vīnē. Urna ar pelniem apbedīta Šmerļa kapos Rīgā [13].

Šo rindu autoru kā medicīnas vēsturnieku ļoti interesēja G. Lemperta pirmajā disertācijā ietvertais faktu materiāls, jo statistikas datus par attiecīgo laikposmu bija grūti dabūt. Turklāt varēja pieļaut, ka šie dati būtu pietiekami detalizēti, vēl ņemot vērā, ka disertants pats bijis Veselības aizsardzības ministrijas atbildīgs darbinieks. Sākot no pagājušā gadsimta 70. gadiem, vispirms tika meklēts rakstveidā PSRS Centrālā medicīnas bibliotēkā Maskavā, kur ir īpaša disertāciju nodaļa un kurā tās obligāti nonāk pēc aizstāvēšanas. Pēc tam, nodrošinoties ar īpašām atļaujām, kādas bija nepieciešamas padomju laikā, tika meklēts vairāku lielāko bibliotēku t. s. specfondos, balstoties uz pārliecību, ka viss, kas vien ir nodrukāts (īpaši PSRS), ir saglabājies un saglabāts, vienīgi, kur un kā tikt klāt. Pēdējais mēģinājums tika veikts pirmsatmodas laikmetā LPSR Veselības aizsardzības ministrijā Rīgā, Skolas ielā 28, jo kādu citu līdzīgu izdevumu bija izdevies atrast, aizkritušu aiz grāmatvedības skapja atvilktnes pirms vairākiem gadu desmitiem. Rakājoties pa statistikas biroju ar vadītājas atļauju un viņas klātienē ar nelielu baiļu izteiksmi sejā, beidzot atradām aizsietu mapi ar sarkanu uzrakstu “Секретно”, kur tik tiešām bija ar paša G. Lemperta roku veikti kaut kādi aprēķini uz izsvaidītām lapiņām. Varbūt tas bija pārpalikums no iznīcinātiem svarīgākiem rakstiem. Var jau būt, ka slēpt un iznīcināt vajadzēja tāpēc, ka demogrāfiskās sekas, varētu pieļaut, nemaz tik briesmīgas nebija, toties, no otras puses, sistematizēti dati, piemēram, mirstība pa nozoloģijām, tagad būtu ārkārtīgi noderīgi.

Brīnumainā kārtā G. Lemperta darbs tomēr atradās. Uzzinājis par maniem ilgu gadu nesekmīgiem meklējumiem, palīdzīgu roku sniedza akadēmiķis Jānis Stradiņš

ar savu izcili dižo atmiņu. Viņš nolēma pārbaudīt sava tēva profesora Paula Stradiņa veco grāmatu krājumu, kurā aizliegtajam un no jebkuras aprites izņemtajam iespieddarbam it kā vajadzētu būt. Un atradās! J. Stradiņš man to iedeva papētīt, bet es noņēmu kopiju, oriģinālu atdodot akadēmiķim atpakaļ.

G. Lemperta darbs izdots dienesta vajadzībām ar numurētiem eksemplāriem [14]. P. Stradiņš to saņēmis kā LPSR Veselības aizsardzības ministrijas Medicīnas zinātniskās padomes priekšsēdētājs, eksemplārs Nr. 9, ar G. Lemperta rakstisku veltījumu “aicinātājam un skubinātājam” 1946. gada 16. novembrī. Izdevējs LPSR Veselības aizsardzības ministrijas Sanitārās statistikas zinātniski metodiskais birojs, titullapā norādīta arī LVU Medicīnas fakultātes Veselības aizsardzības organizācijas katedra, kurā darbs tapis. Izdevniecības pasē iekļauta cenzūras atļaujas norāde (ЯТ 06634) 1946. gada 17. oktobrī un tirāža 400 eksemplāri. Nav norādīts, ka tā ir disertācija, taču nosaukums ir atbilstošs un iespējama notikusi pirms aizstāvēšanas, tālab jāpieņem, ka tas ir Maskavā 1946. gada 30. decembrī aizstāvētais darbs. Vai tas bijis identisks V. Jaunzema 1947. gadā aizliegtajai monogrāfijai, var tikai minēt.

Darba apjoms 163 lpp., tas sastāv no priekšvārdiem, deviņām nodaļām, pielikumiem un literatūras saraksta. Priekšvārdi ir divi, abi visnotaļ pozitīvi: pirmo parakstījis jau minētais profesors A. Bojarskis, otro – LPSR Veselības aizsardzības ministrijas Sanitārās statistikas zinātniski metodiskā biroja direktors medicīnas zinātņu kandidāts Jakovs Švarcs (1898–?). Viņš bijis arī LVU docents un pat Medicīnas fakultātes dekāna vietnieks, politiski ļoti aktīvs, taču, pēc laikabiedru atmiņām, 1948. gadā atmaskots kā viltvārdis bez akadēmiskas izglītības un zinātniska grāda un Rīgu pametis [15]. J. Švarcs mīlējis rakstīt sūdzības, un varētu pieļaut, ka viņam bijusi kāda loma G. Lemperta disertācijas izgāšanā.

Darba pirmā nodaļa veltīta demogrāfijas terminoloģijai, konstatējot, ka tā nepilnīga un vēl jāpildveido, un paskaidrojot, piemēram, kāda atšķirība ir jēdzieniem demogrāfisks un demoloģisks.

Otrā nodaļa satur ievadu ar akcentāciju trīs virzienos: Pirmā pasaules kara demogrāfisko seku aplūkojums literatūrā, grūtības kara laika demogrāfisko raksturlielumu noteikšanā un kara demogrāfisko seku shēma.

Trešā nodaļa veltīta vēsturiskiem priekšnoteikumiem: lielvalstu cīņa par kundzību Baltijā, Pirmā pasaules kara un pēckara laika sekas, vēsturisko procesu atspulgs demogrāfiskos raksturlielumos, nepieciešamība tūlīt apkopot Otrā pasaules kara rezultātā notikušās demogrāfiskās pārmaiņas, kā arī norādīts uz traucējumiem korektas demogrāfiskās uzskaites veikšanā.

Ceturtajā darba nodaļā analizēti avoti un literatūra, sīkāk tos sadalot avotos par iedzīvotāju skaitu, iedzīvotāju dabisko un mehānisko kustību, literatūras klasificēšanu un “buržuāziskās Latvijas” statistikas politisko ievirzi, kā arī demogrāfiskām likumsakarībām literatūrā.

Būtiska ir piektā nodaļa, kas veltīta demogrāfiskajiem pamatprocesiem Latvijas teritorijā no 1939. līdz 1945. gadam. To ievada pārskats ar demogrāfiskās dinamikas raksturu miera un kara laikā. Seko iedzīvotāju mehāniskās un dabiskās kustības aplūkojums. Mehāniskā kustībā secīgi analizēti “iniciālās trauksmes etaps” (vācbaltiešu “repatriācija”), Latvijas pievienošana (“atgriešanās”) PSRS (latviešu ierašanās no PSRS un vācbaltiešu papildu izbraukšana), iedzīvotāju sastāvs vācu karaspēka

iebrukuma brīdī (padomju aktīvistu evakuācija un vācu rezidentu ierašanās, iedzīvotāju piespiedu ievešana no KPFSR, vācu iedzīvotāju imigrācija un iedzīvotāju piespiedu ievešana no vācu okupētām Eiropas valstīm), vācu okupācijas perioda demogrāfija, ekspansija un Baltija vēsturiskā perspektīvā, vācu varas “nacionālā politika” Baltijā, Latvijas civiliedzīvotāju pazemošana un izvešana darbaspēka veidā uz Vāciju, migrācijas procesi varas maiņas un reparatīvajā periodā (Latvijas iedzīvotāju piespiedu izvešana uz Vāciju, mikromigrācija Latvijas teritorijā tiešas karadarbības rezultātā, reevakuācija, repatriācija, imigrācija no citām PSRS republikām). Migrācijas pamatvirzieni uzskatāmi ilustrēti diagrammā.

Dabiskā kustība aplūkota krietni plašāk par mehānisko, ietverot iedzīvotāju dabiskās kustības raksturlielumu inertuma analīzi un salīdzinājumu ar agrāku laiku, kā arī citām Eiropas valstīm, Latvijas iedzīvotāju vecuma struktūru, datus par laulātiem, nāves cēloņiem, bērnu mirstību, teritoriālām atšķirībām, lauku un pilsētu iedzīvotāju specifiku, dzimstību, auglību un virkni īpašu raksturlielumu.

Piektajā nodaļā, kas ir pati svarīgākā, sniegta Latvijas iedzīvotāju demogrāfiskā bilance laikā no 1939. līdz 1945. gadam, hronoloģiski to sadalot sešos posmos, kam seko bilances kopsavilkums. Autors norāda uz daudziem faktoriem, kas liedz gūt pilnvērtīgu ainu, tomēr cenšas skaitliski raksturot demogrāfisko procesu.

Pirmajā posmā no 1939. gada 1. janvārim līdz 1940. gada 1. janvārim pieaugumu veido dzimstība (36,9 tk.) un imigrācija g. k. no Polijas (4,4 tk.), zudumu – dabiskā mirstība (27,7 tk.), vācbaltiešu izceļošana (40,9 tk.) un pagaidu statusa guvušo ārzemnieku izbraukšana (16,0 tk.). Iedzīvotāju kopskaits samazinājies par 43,3 tk. (no 1 959,5 tk. līdz 1 916,2 tk.).

Otrajā posmā no 1940. gada 1. janvāra līdz 1941. gada 1. janvārim pieaugumu nodrošinājusi dzimstība (37,5 tk.) un imigrācija (2,0 tk.), zudumu – dabiskā mirstība (30,1 tk.), emigrācija (15,0 tk.) un baltvāciešu izceļošana (11,0 tk.), kā arī sezonas strādnieku došanās mājup (4,6 tk.). Atkal notikusi iedzīvotāju kopskaita samazināšanās (par 21,2 tk.) līdz 1 895,0 tk.

Trešais posms izvēlēts no 1941. gada 1. janvāra līdz 1. augustam un ietver karadarbības sākumu Latvijas teritorijā un nonākšanu vācu okupācijas varā. Pieaugumu veido dzimstība (22,7 tk.) un iebrucēji no citām PSRS republikām (29,6 tk.), zudumu – dabiskā mirstība (18,3 tk.), vardarbīgā mirstība (13,0 tk., t. sk. tiešā karadarbībā 3 tk. un civiliedzīvotāju iznīcināšanā 10,0 tk.), vācbaltiešu pēdējā izbraukšana (11,0 tk.) un padomju aktīvistu “evakuācija” uz PSRS (58,0 tk.). Kopējais samazinājums 48,0 tk. iedzīvotāju kopskaitu samazinājis līdz 1 847,0 tk.

Ceturto posmu autors norobežo ar 1941. gada 1. augustu, no vienas puses, un 1943. gada 24. februāri, no otras puses. Iedzīvotāju skaita pieaugumu veido dzimstība (59,2 tk.), no Vācijas iebrukušais darbaspēks (13,0 tk.) un piespiedu kārtā atvestie cilvēki (134,0 tk.). Zudumu savukārt dabiskā mirstība (50,1 tk.), cilvēku iznīcināšana (185,0 tk., t. sk. vietējie iedzīvotāji aptuveni 90,0 tk., g. k. ebreji), darbā uz Vāciju izvestie (30,0 tk.), armijā un celtniecības organizācijās mobilizētie (20,0 tk.). Šoreiz samazinājums 78,0 tk., bet iedzīvotāju kopskaits sarucis līdz 1 768,1 tk.

Piektais posms datēts no 1943. gada 24. februāra līdz 1944./1945. gadam, kad norisa vācu uzkundzēšanās perioda fināls un Latvijā atkal ienāca Sarkanā armija. Pieaugumu veido dzimstība (59,5 tk.) un vardarbīga cilvēku ievešana no citiem

PSRS reģioniem (114,5 tk.). Iedzīvotāju skaits savukārt samazinājies uz dabiskās (52,0 tk.) un vardarbīgās mirstības rēķina (81,0 tk., t. sk. tiešā karadarbībā bojā gāja 16,0 tk., bet iznīcināti tika 65,0 tk. civiliedzīvotāju; uz Vāciju aizvesti 200,0 tk., aizbraukuši uz Zviedriju, Dāniju u. c. valstīm 5,0 tk., vācu armijā mobilizēti 30,0 tk., aizbraukuši vācu rezidenti 13,0 tk., citi neuzskaitītie varas maiņas brīdī 96,9 tk.). Iedzīvotāju skaits samazinājies visvairāk par 303,9 tk., un kopskaits noslīdējis līdz 1 464,2 tk. Tomēr iedzīvotāju dabiskajā kustībā visu šo laiku dzimstība pārsniegusi mirstību.

Pēdējais, sestais posms aptver laiku no varas maiņas līdz 1945. gada 1. septembrim, tātad jau padomju laiku. Pieaugumu veido dzimstība (26,1 tk.), iebrucēji uz pastāvīgu dzīvi no citām republikām un uz vietas palikušie pēc demobilizācijas no armijas (54,0 tk.), reevakuācija (22,0 tk.) un repatriācija (30,0 tk.), kā arī papildus uzskaitītie iedzīvotāji ārpus pastāvīgām dzīvesvietām (16,0 tk.). Zudumu veido paaugstināta dabiskā mirstība (36,6 tk.) un ievesto personu repatriācija (92,0 tk.). Pirmo reizi iedzīvotāju skaits pieaudzis par 19,5 tk. un posma beigās veidoja 1 483,7 tk. (Latvijas pamatiedzīvotāji – 1 382,0 tk.).

Bet pa visu laiku no 1939. līdz 1945. gadam iedzīvotāju skaits bija sarucis par 475,8 tk. Autors gan norāda, ka 1945. gada 1. septembrī nav uzskaitīti Aizsardzības tautas komisariāta, Jūras kara flotes komisariāta, Iekšlietu tautas komisariāta un Valsts drošības tautas komisariāta pakļautībā dienošās personas, no Latvijas PSR Sarkanajā armijā mobilizētie iedzīvotāji, kā arī arestētie. Tālab arī uzskaites grūtības un daļa datu ir tikai aptuveni.

Seko grāmatas septītā nodaļa ar rezultātu analīzi un kopsakarību meklējumiem. Salīdzinot 1941. un 1945. gada datus, visās lielākajās pilsētās iedzīvotāju skaits ir samazinājies: Rīgā no 355,2 tk. līdz 226,2 tk., Liepājā attiecīgi no 46,0 tk. līdz 31,7 tk., Ventspilī no 13,2 tk. līdz 12,1 tk., Daugavpilī no 46,2 līdz 14,8 tk. un visjūtāmāk Jelgavā no 32,7 līdz 4,1 tk. Samazinājums ir arī visos lauku apriņķos, izņemot Aizputes, Ventspils un Talsu apriņķi, kur tas pieaudzis uz kara bēgļu rēķina.

Astotā nodaļa ietver secinājumus, devītā nodaļa – nobeigumu, kam seko pielikumi ar tabulām un literatūras saraksts.

Kopumā ņemot, G. Lemperta darbā ietvertie dati izrādījās ne tikai visai pilnīgi, bet daudzējādā ziņā arī pārsteidzoši, jo neatbilda pēckara gados un arī vēlāk literatūrā nostiprinātiem pārspīlējumiem, it īpaši par zaudējumiem. Veselības departamenta, vēlāk Veselības aizsardzības tautas komisariāta, resp., ministrijas Sanitārās statistikas zinātniski metodiskā biroja, dati, kas izmantoti G. Lemperta pētījumā, varētu būt ļoti ticami, jo birojam taču bija precīzi jāzina izmaiņas iedzīvotāju skaitā, sastāvā un izvietojumā, tāpat saslimstībā, dzimstībā, mirstībā u. tml., lai varētu pienācīgi plānot apgādi ar medikamentiem, vakcīnām, iekārtām, piederumiem utt. Tādā gadījumā G. Lemperta sniegtie pietiekami patiesie un, varētu teikt, objektīvie dati atradās visai klajā pretrunā ar oficiālās padomju propagandas pausto par vācu fašistu ļaundarbībām, kādas patiešām bija, taču atšķirīgi skaitliski ilustrētas.

Par G. Lemperta izgāzto disertāciju referējot LU 72. konferences Zinātņu vēstures un muzejniecības sekcijas sēdē 2014. gada 27. janvārī, saņēmu klausītāju nedalītu uzmanību un ieinteresētību, taču tajā pašā laikā sapratu, ka spriest par demogrāfijas problēmām kara laikā kā medicīnas vēsturnieks neesmu pietiekami kompetents un

tur jāpieaicina profesionāli demogrāfi un medicīnas statistiķi, varbūt arī vēsturnieki un politiķi.

Tāpēc esmu sagatavojis G. Lemperta darba astoņas kopijas, ko nodošu Latvijas lielākām bibliotēkām, P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejam un dažām ieinteresētām personām, lai izpildītu savu pienākumu pret Latviju un tās sāpīgo pagātni.

VĒRES

1. LU arhīvs, 7. apr., 1596. l., 34.–39. lp.
2. Туранов Н. В плену реакционных теорий. *Мед. работник*, 1947, 20 ноября.
3. Кац И. Злобный пасквиль под флагом научной диссертации. *Сов. Латвия*, 1947, 27 дек.
4. Latvijas Valsts arhīvs (LVA), 1022. f., 14. apr., 93. l., 16., 19. lp.
5. V. Jaunzema vēstule veselības aizsardzības ministra vietniekam V. Ozoliņam atrodas “docenta” Jakova Švarca personīgā lietā, kas ļauj domāt par viņa lomu šais notikumos. No: Personāldokumentu valsts arhīvs (PDVA), 440. f., 2. p. apr., 71. l., 148.–151. lp.
6. Strods H. *PSRS politiskā cenzūra Latvijā 1940–1990*. Rīga, 2010, 1. d., 194.–196. lpp. Aplūkojot šo gadījumu, R. Brieža grāmatā lietota cita izkropļota uzvārda forma Lenperts. Sk. Briedis R. *Teksta cenzūras īsais kurss: prozas teksts un cenzūra padomju gados Latvijā*. Rīga, 2010, 100.–101. lpp.
7. LVA PA, 788. f., 1. apr., 5. l., 165. lpp.
8. Vīksna A. *Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte. 1919–1950*. Rīga, 2011, 321. lpp.
9. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 4578. f., 1. apr., 931. l.; LU arhīvs, 7. apr., 1596. l.; PDVA, 440. f., 2. p. apr., 71. l., 148.–151. lp.; 3. p. apr., 138. l., 37.–46. lpp.; 142. l., 220.–223. lpp.; RSU arhīvs, 7. apr., 572. l.
10. Лемперт Г. Л. *К вопросу методики количественной характеристики направления электрической оси сердца*. Л., 1955. 18 с.
11. Lemperts G. *Ievads klīniskā elektrokardioloģijā*. Rīga, 1961. 182 lpp.; Lemperts G. *Elektrokardiogrāfiskais slēdziens*. Rīga, 1963. 64 lpp.
12. Лемперт Г. Л. *Основы электрокардиологии*. М., 1963. 327 с.
13. Vātere E. *Ebreji-mediķi Latvijā (1918–1996)*. Rīga, 1997, 59. lpp.
14. Лемперт Г. *Демографический анализ последствий немецкой оккупации 1941–1945 г. по Латвийской ССР*. Р., 1946. 163 с.
15. Vīksna A. *Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte. 1919–1950*. Rīga, 2011, 437., 438. lpp.

Summary

The article contains collected data on defending and rejection of dissertation of G. Lemperts, as well as a prolonged search for its texts, until their recovery, contemporary assessment and further comparative research.

Keywords: Grigorijis Lemperts, USSR and German war, demographic consequences in Latvia.